

Kıbrıs ve İnebahtı Seferleri Sırasında Venedik Dragomanlarının Diplomatik Rollerini

The Diplomatic Roles of The Dragomans of Venice During the Campaigns in Cyprus and Lepanto

Volkan Dökmeçi*

*Arş. Gör. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırklareli, Türkiye

ORCID: V.D. 0000-0001-6486-8755

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Volkan Dökmeçi,
Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Kırklareli, Türkiye
E-posta/E-mail: volkanyeditepe@gmail.com

Başvuru/Submitted: 02.12.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
03.01.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:
15.01.2022

Kabul/Accepted: 21.01.2022

Atıf/Citation:

Dökmeçi, Volkan. "Kıbrıs ve İnebahtı Seferleri Sırasında Venedik Dragomanlarının Diplomatik Rollerini." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 76 (2022): 127-143.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202207>

ÖZ

Bu makalenin temel konusu, İstanbul'daki Venedik dragomanları ve dil oğlanlarının Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Deniz Savaşı'nın meşakkatli siyasi ortamında gerçekleştirdikleri diplomatik görevlerdir. Esirlerin azadı ve değiş tokuşu ve hudut ihtilaflarının çözümü onların odak noktasını oluşturmuştur. Bu makale, dragomanların bahsi geçen meselelerin çözümüne katkı sağlarken benimsedikleri müzakere yöntemlerini değerlendirmekte ve analiz etmektedir. Birtakım İtalyanca tarih kitapları ve bazı araştırmacıların makaleleri gibi ikincil kaynakların yanı sıra, Venedik Devlet Arşivi'nde bulunan Senato kararları ve Baylos mektupları gibi birincil kaynaklardan da istifade edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Kıbrıs'ın Fethi, İnebahtı Deniz Savaşı, Osmanlı-Venedik ilişkileri, Dragomanlar ve Dil Oğlanları ve İstanbul

ABSTRACT

The diplomatic missions of Venice's dragomans and language boys in Constantinople during the difficult political climate of the Conquest of Cyprus and the Naval Battle of Lepanto are the focus of this essay. The release and the exchange of the captives and the resolution of the border contraversions constituted their focus. This article evaluates and analyzes the negotiation methods that the dragomans adopted when they made a contribution to the settlement of the aforementioned problems. The deliberations of the Senate and the letters of the Bailo of the Venetian State Archive were utilized as the primary resources other than secondary resources such as some Italian history books and researchers' articles.

Keywords: Conquest of Cyprus, Naval Battle of Lepanto, Ottoman-Venetian Relations, Dragomans and Language Boys, and Constantinople

Extended Abstract

Through the deliberation of the *Collegio* on February 20, 1550, two voluntary private notaries (nodaro/notario) in the service of the Duchal Chancellery or two Venetian citizens who were not notaries might have been sent to Constantinople with the title of language boy. These language boys had a five years' education in Turkish, Arabic, and Persian from the School of the Language Boys (La Scuola dei Giovanni di Lingua) which was founded at the residence of the Bailo. There they undertook translation issues with their assignments to the translation office. Besides, the Venetian government required them to be at least 20 years old and to have served for at least for five years. Its principal goal was to ensure a more productive continuance of Venetian–Ottoman relations; to achieve this goal, the translation office had to be transformed into a solid institution with an educational body. The Bailo also had the responsibility of supervising the aforementioned school, presenting a two years' report to the government to inform about the abilities, performance, and degree of advancement of the first language apprentices. The School of the Language Boys had to cope with two major problems in its process of establishment.

The first one was the plague, and it appeared several times in Constantinople in the 16th century including the years 1551, 1552, 1553, 1560, 1568, 1575, 1590, and 1592. The second problem was the high prices of the Turkish, Arabic, and Persian language books, which were used in the courses of the language boys. The Ottomans copied these language books by hand, never allowing them to be printed. Because of this attitude, the aforementioned books were so expensive. The issues were dealt with by Bailo Antonio Erizzo; he was on duty between 1554 and 1556. In addition to these problems, the Turkish tutor of the language boys was not qualified in Italian and this created a problem of connection between the tutor and his students.

The diplomatic missions of Venice's dragomans and language boys in Constantinople during the difficult political climate of the Conquest of Cyprus and the Naval Battle of Lepanto are the focus of this essay. The release and the exchange of the captives and the resolution of the border contraversions constituted their focus. This article evaluates and analyzes the negotiation methods that the dragomans adopted when they made a contribution to the settlement of the aforementioned problems. The deliberations of the Senate and the letters of the Bailo of the Venetian State Archive were utilized as the primary resources other than secondary resources such as some Italian history books and researchers' articles.

In this article, it was emphasized that the dragomans of Venice had to be very competent in the Ottoman society, palace, governing class, law, commerce, politics, and the current affairs of the Ottoman land besides having a brilliant comprehension of the select languages. They were entrusted with multitudinous important diplomatic missions on the condition that they were superintended by the Bailos and the Extraordinary Envoys.

The article also discusses and analyzes in detail when and how the dragomans were included in the aforementioned matters, the regions where they were commissioned and how they affected the process of negotiation and found a solution. Within this context, the Grand Dragoman, who was acting on the Bailo's orders, negotiated with the Ottoman governing class on these matters. For example, following the Naval Battle of Lepanto, the Dragoman Matteca Salvago dealt with border and debt concerns while also participating in negotiations for the release of the hostages. When he came to the presence of the Grand Vizier Mehmed Pasha, he reported about the Muslim and the Jewish merchants who were the subjects of the Ottoman Empire and were imprisoned in Venice. He also shared with the Grand Vizier the information about their properties. In return for their liberation, he requested for the restitution of the captives who were the subjects of the Venetian Republic and taken as a captive in the Ottoman ruled soils, such as Constantinople, Alexandria, and Syria. In the same period, the Venetian Senate sent the Dragoman Giacomo Ragazzoni to Constantinople. He, like Salvago, was tasked with informing the Ottoman governing class about the Ottoman captives and their properties' predicament. He informed the Grand Vizier of the Senate's deliberations and reports on the aforementioned issues. For his travel expenses, he was paid 500 ducats. The Ottoman–Venetian exchange of captives also included Rome. The Dragoman Bartolomeo the 1st Bruti was an intermediary for the restitution of some leading Muslim captives and their conduct to Ancona. The four sons of Müezzinzâde Ali Pasha, namely, Şahin, Melikbuğ, Ahmed, and Mehmed were also rescued with thousands of captives.

Giriş

Kıbrıs'ın fethinden ve İnebahtı Deniz Savaşı'ndan yirmi sene önce 1551'de Baylos'un konutunda faaliyete geçen Dil Oğlanı Okulu'nun (La Scuola dei Giovanni di Lingua) ortaya çıkışının temel sebebi, Venedik Cumhuriyeti'nin Türkçe, Arapça ve Farsça bilen daha fazla tercümana ihtiyaç duymasıydı. Öncelik tercüman yetiştirmek olsa da 1551 senesi Şubat ayında çıkan kanunda, Venedik'ten iki hususi kâtibin veya kâtip olmayan 20 yaş üstündeki iki gencin seçilmesi ve 5 sene İstanbul'da kalması bilhassa öngörülmekteydi¹. Venedikli yetkililer, bu okul kurulmadan ve ilgili yasa çıkmadan evvel, tercüme işlerinde çoğunlukla İstanbul'daki Osmanlı tebaası Katolik Cemaati veya Rum Ortodoks Cemaati'ne mensup Hristiyanlar ve az da olsa Yahudilerden istifade etmekteydiler ve bir anlamda bu konuda onlara bağımlıydılar. Osmanlı tebaası olmaları zaman zaman Venedik makamları, elçileri ve görevlileri nazarında bu kimselerin şüpheli karşılanmalarına da sebep oluyordu. İşte bu söz konusu bağımlılığın zamanla ortadan kalkması için de hem okul açılmış hem de ilgili yasada Venedik tebaası şartı vurgulanmıştır. Ancak "sadık dragoman" düşüncesinin Venedikli elçiler, Venedik *Collegio* ve Senato'su tarafından doğrudan dile getirilmesi Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Savaşı'ndan sonra söz konusu olmuştur². Venedik kökenlilerin İstanbul'daki dragomanlar arasındaki dikkate değer artışı ise 1600 ve 1700'lerde ancak mümkün olabilmiştir. Bunun gecikmesinin ardında çeşitli sebepler vardır: Memleketlerinden İstanbul'a yollanan ilk Venedikli kâtiplerin dil öğrenimini Dukalık Kançılırya'sında yükselme basamağı şeklinde kullanmaları, İstanbul'daki Hristiyan ailelerin Osmanlı erkânıyla daha yakın temas halinde ve Osmanlı ticareti, toplumu, hukuku ve siyasetine daha fazla hâkim olmaları bu sebepler arasında ilk sırada sayılabilir. Venedikli ailelerin İstanbul'daki dragomanlar arasında yer alması uzun bir süreçtir. Venedik elçileri, Osmanlı toprakları yakınındaki kendi tebaalarından şahıslara müracaat etmişlerdir. Adriyatik'teki Capo D'Istria etrafında yoğunlaşan Venedik tebaasına mensup aileler³, Türkçe ve o bölgenin Slav dillerine hâkimiyetleri sayesinde, bilhassa hudut

1 *ASVe, Cinque Savii alla Mercanzia, No. 61, Memoria Mercantile: Dragomani, Interpreti, Gioveni di Lingua, Utilità et Altro*, No. 155, 20 Şubat 1550 tarihli mektup; Isabella Palumbo Fossati-Casa, "L'École Vénitienne des Giovani di Lingua", *Istanbul et Les Langues Orientales: Actes de Colloque Organisé par l'IFEA et l'INALCO à l'Occasion du Bicentenaire de l'École des Langues Orientales Istanbul 29-31 Mai 1995*, ed. Frédéric Hitzel. Paris Eds L'Harmattan, Paris 1997, s. 109-122; Robert Mantran, "L'École des Jeunes des Langues: L'exemple Vénitien", *Istanbul et Les Langues Orientales: Actes de Colloque Organisé par l'IFEA et l'INALCO à l'Occasion du Bicentenaire de l'École des Langues Orientales Istanbul 29-31 Mai 1995*, ed. Frédéric Hitzel, Paris Eds L'Harmattan, Paris 1997, s. 105-108.

2 *ASVe, Cinque Savii alla Mercanzia, No. 61, Memoria Mercantile: Dragomani, Interpreti, Gioveni di Lingua, Utilità et Altro*, No. 155, 24 Kasım 1670 tarihli mektup.

3 Capo D'Istria kökenli Tarsia, Perone ve Bruti aileleri için bkz. Andrei Pippidi, "Tre Antiche Casate dell'Istria, Esempi Per Lo Sviluppo di un Gruppo Professionale: I Dragomani di Venezia Presso La Porta", *Quaderni della Casa Romana di Venezia*, 4, Casa Romana di Venezia, Venedik 2006, s. 61-76; Cristian Luca, "Notes on the Family Wealth and Career Progression of Cristoforo Tarsia and His Sons, Dragomans of the Venetian Embassy in Constantinople, 1618-1716", *Acta Histriae*, XXI/1-2, Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko, Ljubljana 2013, s. 39-56; Domenico Venturini, "La Famiglia Albanese dei conti Bruti", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Cilt XX, s. 346-419; Domenico Venturini, "Tommaso Tarsia:

meselelerinde tercih edilmişler, tercüman ihtiyacı bu şekilde de kısmen karşılanmıştır. Bunun yanı sıra, Kıbrıs ve civarındaki büyük adalar ile Adalar Denizi'ndeki diğer küçük adalarda yaşayan Venedik tebaaları Venedik Cumhuriyeti'nin tercüman ihtiyacını önemli ölçüde karşılamıştır. Halep, Şam ve İskenderiye'deki elçiliklerde görevli tercümanlar da zaman zaman hem İstanbul'un hem de daha sonra, yani 16. ve 17. yüzyılda ticari açıdan önemi artacak olan İzmir'in tercümanlık işlerini üstlenmek üzere bu iki şehre seyahat etmişlerdir. İstanbul'daki dragomanlar da zaman zaman Venedik'in ticaret yaptığı, elçilik bulundurduğu veya nüfuz ettiği civar bölgelerde görevlendirilmişlerdir⁴.

Osmanlı payitahtı İstanbul'da veya Adriyatik'teki hudut bölgelerinde görevlendirilen Venedik dragomanlarının aileleri, hayatları ve diplomatik rolleri pek çok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Luigi Bossi'nin Dragoman Gian-Rinaldo Carli hakkında yazdığı *Elogio Storico del Conte Commendatore Gian-Rinaldo Carli* adlı kitabı⁵, Stefano Yerasimos'un "Istrian Dragomans in Istanbul" adlı makalesi, Domenico Venturini'nin "Tommaso Tarsia: Dragomano Grande della Repubblica Veneta" ve "La Famiglia Albanese dei conti Bruti" adlı makaleleri⁶ ve Pietro Stancovich'in "Biografia degli Uomini Distinti dell'Istria"⁷ adlı ansiklopedik çalışması dragoman ve dil oğlanları hakkındaki önemli propozografik kaynaklar olarak literatürde kıymetli bir yer teşkil etmektedir. Cristian Luca'nın "Notes on the Family Wealth and Career Progression of Cristoforo Tarsia and His Sons, Dragomans of the Venetian Embassy in Costantinople, 1618-1716" ve "Some Families of Dragomans from the Italian-Levantine Community of Beyoğlu (Pera in Constantinople)" adlı makaleleri⁸ ile Marino

Dragomano Grande della Repubblica Veneta, al Secondo Assedio di Vienna Per Opera dei Turchi da Una Relazione Inedita", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Cilt: XXII, s. 43-136.

- 4 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 16, 1625, Baylos Giorgio Giustinian'a (1620-1626) yollanan 21 Ekim 1625 tarihli mektup, s. 123 r-123 v.
- 5 Luigi Bossi, *Elogio Storico del Conte Commendatore Gian-Rinaldo Carli*, Lo Stampatore: Carlo Palese, Venedik 1797.
- 6 Domenico Venturini, "La Famiglia Albanese dei conti Bruti", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Cilt XX, Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, Tipografia Gaetano Coana, Parenzo 1905, s. 346-419; Domenico Venturini, "Tommaso Tarsia: Dragomano Grande della Repubblica Veneta, al Secondo Assedio di Vienna Per Opera dei Turchi da Una Relazione Inedita", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Cilt: XXII, Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, Tipografia Gaetano Coana, Parenzo 1906, s. 43-136.
- 7 Pietro Stancovich, *Biografia degli Uomini Distinti dell'Istria*, Cilt: I, II ve III, Presse Gio. Marenigh Tipografia, Trieste 1828-1829.
- 8 Cristian Luca, "Il Bailaggio Veneto di Costantinopoli nel Cinque-Seicento: I Dragomanni Provenienti dalle famiglie Brutti, Borisi e Grillo", *Dacoromano-Italica: Studi e Ricerche sui Rapporti Italo-Romeni nei Secoli XVI-XVIII*, Accademia Romana: Centro di Studi Transilvani, Cluj-Napoca 2008, s. 105-158; Luca, "Notes on the Family Wealth and Career Progression of Cristoforo Tarsia and His Sons, Dragomans of the Venetian Embassy in Constantinople, 1618-1716", *Acta Histriae*, XXI/1-2, Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko, Ljubljana 2013, s. 39-56; Luca, "Some Families of Dragomans from the Italian-Levantine Community of Beyoğlu (Pera in Constantinople), Employees of the Venetian Embassy at the Porte during the 16th and 17th Centuries", *Italy and Europe's Eastern Border, 1204-1669: Eastern and Central European Studies I*, Cilt: I, ed. Christian Gastgeber - Alexandru Simon, Peter Lang, Frankfurt am Main 2012, s. 201-214.

Berengo'nun *Dizionario Biografico degli Italiani* adlı ansiklopedi serisini⁹ de dragoman aileleri hakkında önemli bilgiler vermeleri sebebiyle bunlara eklemek gerekmektedir. Giuseppe Paladino'nun "Due Dragomanni Veneti a Costantinopoli: Tommaso Tarsia e Gian Rinaldo Carli" adlı makalesi¹⁰ de aynı amaca hizmet etmektedir. Andrei Pippidi'nin "Tre Antiche Casate dell'Istria" adlı makalesi¹¹ Venedik'in dragoman aileleriyle ilgili İtalyanca ve Romence kaynakları ele alması bakımından önemlidir. Francesca Lucchetta'nın Venedik dragoman ve dil oğlanları ile Dil Oğlanı Okulu hakkındaki muhtelif makaleleri¹² dragomanların eğitimleri ve diplomatik rolleri hakkında zengin malumat sunmaktadır. Maria Pia Pedani ise kaleme aldığı muhtelif kitap ve makalelerle¹³ Venedik tercümanlarının Venedik'e gelen Osmanlı elçileriyle olan münasebeti ve Baylosların onlar hakkında Senato'ya sundukları raporlarla ilgili önemli bilgiler ve tespitler ortaya koymaktadır. Carlo Coco ve Flora Manzonetto'nun ortak kaleme aldıkları *Baili Veneziani alla Sublime Porta* adlı kitap¹⁴ ile Eugenio Albèri'nin "Relazioni" adlı serisinin iki cildi¹⁵ Baylosların dragomanlarla olan ilişkileri ve onlar hakkında sundukları raporlardan bahsetmektedir. Eric R. Dursteler¹⁶

-
- 9 Marino Berengo, *Dizionario Biografico degli Italiani*, Cilt II, Istituto dell'Enciclopedia Italiana, Roma 1960.
- 10 Giuseppe Paladino, "Due Dragomanni Veneti a Costantinopoli: Tommaso Tarsia e Gian Rinaldo Carli", *Nuovo Archivio Veneto*, Yeni Dizin, Sene XVII, Cilt: XXXIII, Bölüm: I, Officine Grafiche Carlo Ferrari, Venedik 1917, s. 183-200.
- 11 Andrei Pippidi, "Tre Antiche Casate dell'Istria, Esempi Per Lo Sviluppo di un Gruppo Professionale: I Dragomanni di Venezia Presso La Porta", *Quaderni della Casa Romana di Venezia*, s. 61-76.
- 12 Francesca Lucchetta, "La Scuola Dei Giovanni di Lingua Veneti nei Secoli XVI e XVII", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt 7, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1989, s. 19-40; Lucchetta, "Lo Studio Delle Lingue Orientali Nella Scuola Per Dragomanni di Venezia alla Fine del XVII Secolo", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 5-6, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1987-1988, s. 479-498; Lucchetta, "L'Ultimo Progetto di Una Scuola Orientalistica a Venezia nel Settecento", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 3, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1985, s. 1-43; Lucchetta, "Un Progetto Per Una Scuola di Lingue Orientali a Venezia nel Settecento", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 1, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1983, s. 1-28; Lucchetta, "Una Scuola di Lingue Orientali a Venezia nel Settecento: Il Secondo Tentativo", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 2, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1984, s. 21-61.
- 13 Maria Pia Pedani, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul 2015; ayn. yzr., *Osmanlı Padişahının Adına: İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. Elis Yıldırım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011; ayn.yzr., "Venezia Tra Mori, Turchi e Persiani", *Venezia e Le Culture Mediorientali: Bisanzio, Ebrei, Islam*, Ufficio Interventi Educativi, Vicenza, 15 Aralık 2005, s. 1-31.
- 14 Carlo Coco - Flora Manzonetto, *Baili Veneziani alla Sublime Porta*, Comune di Venezia ed Università degli Studi di Venezia, Venedik 1985.
- 15 Eugenio Albèri, *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri: III, Cilt: I, Insegna di Clio, Floransa 1840; ayn.yzr., *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri: III, Cilt: II, Insegna di Clio, Floransa 1844.
- 16 Eric R. Dursteler, *Identity and Coexistence in the Early Modern Mediterranean: The Venetian Nation in Constantinople, 1573-1645*, Providence-Rhode Island, Brown Üniversitesi, Doktora Tezi, Mayıs 2000; ayn. yzr., *İstanbuldaki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, çev. Taciser Ulaş Belge, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012; ayn.yzr., "The Bailo in Constantinople: Crisis and Career in Venice's Early Modern Diplomatic Corps", *Mediterranean Historical Review*, XVI/2, Frank Cass, Londra Aralık 2001, s. 1-30.

ve Natalie Ella Rothman¹⁷ da Venedikli tercümanların hayatları hakkında önemli makale ve kitaplar kaleme almışlar ve literatüre katkıda bulunmuşlardır. Tommaso Bertelè'nin *Il Palazzo degli Ambasciatori di Venezia a Costantinopoli e Le Sue Antiche Memorie* adlı eseri¹⁸ ise Venedik dragomanları hakkında zengin bir malzeme sunmaktadır. Bu eserin Mahmud Şakiroğlu tarafından hazırlanan *Venedik ve Konstantiniyye* adlı tercümesi¹⁹ diğer pek çok kaynakla zenginleştirilmiş ve kitaptaki malzeme nicelik ve nitelik bakımından yukarıya taşınmıştır. Bertelè'nin eserinde olmayan bazı önemli bilgiler Türkçe tercümenin dipnotlarında bulunmaktadır. Bu yüzden araştırmacının her ikisinden birden istifade etmesi elzemdir. Bütün bu kaynakları işaret ettikleri arşiv belgeleriyle birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Bununla beraber, Venedik belgelerini esas almalarından ötürü, arşivle ilgili çalışma ve araştırmalara büyük ölçüde rehberlik de etmektedirler. Bu makalenin istifade ettiği birincil ve ikincil kaynaklar, dragoman aileleri ve onların hayatlarından ziyade, diplomatik roller bakımından değerlendirilmiştir. Kaynaklar analiz edilirken, esirler ve hudut ihtilafları meseleleriyle ilgili diplomatik görevler odak noktası olarak kabul edilmiştir. Zaman sınırlaması açısından da Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Deniz Savaşı'nın olduğu seneleri kapsayacak şekilde 1556-1575 seneleri esas alınmıştır. Makalenin temel hedefi ise diplomatik müzakereye katılan dragomanların adları, görevleri, görev bölgeleri, ele aldıkları meseleler, buldukları çözümler ve müzakere sürecine katkıları gibi konularda tespit ve çıkarımda bulunmaktır. Bu hedefi gerçekleştirmek için birincil kaynak olarak Venedik Devlet Arşivi'nin *ASVe, Cinque Savii alla Mercanzia; ASVe, Senato Mar; ASVe, Senato, Secreta, Archivio Proprio Costantinopoli, Ambasciatore a Costantinopoli; ASVe, Senato, Secreta, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli* ve *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli* serilerinden istifade edilmiştir.

1. Kıbrıs ve İnebahtı Seferleri Öncesinde Venedik Dragomanlarının Diplomasie Katkıları

Venedik'in İstanbul'daki dragomanları Venedik Cumhuriyeti'nin emrindeki Baylos'a ve Fevkalade Elçilere yazılı ve sözlü tercüme işlerinde yardım etmenin dışında, Osmanlı-Venedik ilişkilerine etki eden birtakım görevlerde de bulunmaktadır. Osmanlı topraklarına gelen Venedikli tüccarlara ticari işleri sırasında tercümanlık etmek, onlardan fazla vergi

17 Ella Natalie Rothman, *Between Venice and Istanbul: Trans-Imperial Subjects as Cultural Meditation in the Early Modern Mediterranean*, Michigan Üniversitesi, Felsefe-Tarih-Antropoloji Doktora Tezi, Michigan 2006; ayn.yzr., "Interpreting Dragomans: Boundaries and Crossings in the Early Modern Mediterranean", *Comparative Studies in Society and History*, 51 (4), Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 771-800; ayn.yzr., *İmparatorluk Sımsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar*, çev. Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

18 Tommaso Bertelè, *Il Palazzo degli Ambasciatori di Venezia a Costantinopoli e Le Sue Antiche Memorie*, Apollo, Bologna 1932.

19 Tommaso Bertelè, *Venedik ve Konstantiniyye: Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

alınmasını önlemek, Osmanlı-Venedik tebaası arasındaki ihtilaf ve davaları takip ederek iştirak etmek bunlardan birkaçıdır. Ancak bunlar onların diplomaside oynadığı rolleri açıklamaya yetmemektedir. Hudut ihtilaflarını, esir azadını ve değişimini müzakere etmeleri ve Osmanlı erkânına hediye sunarak birtakım davaların çözümünü talep etmeleri onları diplomatik aktör olarak ön plana çıkarmaktadır²⁰.

Baylos Domenico Trevisano, *Pregadi*'ye 1554 senesinde takdim ettiği *relazione*'de esirlerin azadı için büyük harcamalar yaptığının bahsetmiştir. Eski Baylos Vekili Leonardo Fino, İstanbul'a gelen Teodato Soffiano adlı kişinin ricası üzerine birkaç esirin azat edilmesi için Osmanlı hükümetine müracaat etmiş ve 2.000 duka ödeyeceği konusunda söz vermiştir. Azat gerçekleşmiş, ancak vaat edilen para Baylos Trevisano'nun görev zamanında ödenebilmiştir. Baylos Trevisano, Dragoman I. Gianettino Salvaço'yu yollayarak vaat edilen parayı Osmanlı yönetimine takdim etmiştir. Dragoman 600 duka değerinde birkaç hediyeyi de yanında getirmiştir. Zante'nin iki senelik vergisi olan 1.000 duka da aynı dragomanla yollanmıştır. Baylos Trevisano, bahsi geçen *relazione*'de Venedik tüccarlarından alınan ve Baylos Hazinesi'nin önemli gelirlerinden olan *cottimo* vergisinden elde edilen gelirin esirlerin azadını finanse etmeye yetmediğinden söz etmiştir. Zira aynı gelir kalemiyle hem Baylosun hane halkının maaşları ödenmekte, hem de olağan harcamalar karşılanmaktadır. Baylos Venedik tebaası olan çok sayıda kişinin Osmanlıların elinde esir olduğunun altını çizmiştir. *Collegio* ve Senato esirlerin azadı için ödenen paraya kısıtlama getirmiştir. Bayloslar her bir esirin azadı için en çok 15-20 duka harcayabilmektedir. Trevisano'ya göre, ayrı bir gelir kalemi oluşturmadan bu parayı bulmak bile mümkün olmayacaktır²¹.

Baylos Daniele Barbarigo'nun (1562-1564) yanında görevli olan Dukalık Kâtibi Alvise Bonrizzo 1564 senesinde hudut müzakeresinde görevlendirilmiştir. Baylos, Bonrizzo'yu Biccina adlı kasabanın Venedik'e iadesi için Klis Sancakbeyi Ali Paşa'nın yanına göndermiştir. Dragoman müzakere için sancakbeyinin huzuruna çıkacağı zaman âdet gereği 4 adet giysi takdim etmiştir²². Senato, bu toprağın yeniden Venedik hâkimiyetindeki Zadar'ın bir parçası olması için en ufak ayrıntının atlanmamasını, herhangi bir harcamadan kaçınılmamasını ve Split'teki Venedik görevlilerinin hadise hakkında bir an önce bilgilendirilmelerini

20 Albèri, *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri: III, Cilt: I, Insegna di Clio, Floransa 1840, s. 111, 179 ve 180; *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 2, 1560-1564, Senato'nun Split (Spalato) Kont ve Komutanı'na yolladığı 14 Ekim 1564 tarihli mektup, s. 136 r-136 v; *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 2, 1560-1564, Senato'nun Baylos Vittore Bragadin'e yolladığı 19 Ekim 1564 tarihli mektup, s. 137 v; *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 3, 1565-1568, Senato'nun Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yolladığı 1569 tarihli mektup (Gün ve ay belirtilmemiş), s. 129 r; *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 3, 1565-1568, Senato'nun Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yolladığı 14 Şubat 1568 tarihli mektup, s. 145 v.

21 Albèri, *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri: III, Cilt: I, s. 111, 179 ve 180.

22 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 2, 1560-1564, Senato'nun Split (Spalato) Kont ve Komutanı'na yolladığı 14 Ekim 1564 tarihli mektup, s. 136 r-136 v.

istemmiş, Dragoman Bonrizzo'yu ve diğer yetkilileri bunların gerçekleşmesi hususunda tembihlemiştir²³.

Venedik'in Adriyatik'teki çıkarlarını müdafaa eden dragomanlardan biri de Lodovico Mauricini'dir. Mauricini, esir değişimi ve Osmanlı hâkimiyetindeki Parga şehriyle olan hudut meseleleri hususunda Senato'ya sık sık bilgi vermiştir²⁴. Bunun dışında, Venedik'in Kotor'daki tebaasından olan Petrović (Paštrovići/Pastrovichi) ailesinin ticari çıkarlarının muhafazasını sağlamak ve bu ailenin Ülgün'le olan hudut meselesine çözüm üretmek vazifelerini başarıyla yerine getirmeye çalışmıştır²⁵.

Zadar'daki hudut ise Dragoman Nicolò Cambi'ye emanettir. Osmanlıların, kıyılarını Uskok saldırı ve istilalarından²⁶ korumak için, Klis ve Zadar arasında kalan Venedik hâkimiyetindeki Raddovisno'da bir kale inşa etmek istemeleri Venedik'i endişelendirmiştir. Bunun neticesinde, Klis-Zadar hududu 1569 senesinde, Osmanlı ve Venedik devletleri arasında müzakereye konu olmuştur. Kanunî Sultan Süleyman döneminde kaleme alınan 1549 tarihli hudut metni, müzakere sırasında istifade etsin diye Dragoman Cambi'ye teslim edilmiştir. Tahtta olan padişahın hudut hususunda yaptığı değişiklikler hakkında da kendisine malumat verilmiş, böylece hudut meselesini adalete uygun, şüpheden arı bir şekilde ele alması sağlanmıştır. Senato, Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya (1568-1573) yolladığı 19 Mart 1569 tarihli mektupta bu bilgileri verirken, Zadar'daki hudut meselesi için bütçeden 600 ila 1.000 duka arasında harcama yapılmasına müsaade edeceğini yazmaktadır. Meselenin çözümü sırasında Venedik'ten yardımlarını esirgemeyen Klisli Hüseyin Çerñiçi'ye (Ussein Cernicich) 200-300 Venedik sikkesi/altını (zecchino) ödeme yapmasını da Baylos'a emretmiştir. Senato, Klis'e gidiş gelişi için Dragoman Cambi'ye 60 duka ödenmesine, hudut meselesi için ayrılan

23 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 2, 1560-1564, Senato'nun Baylos Vittore Bragadin'e yolladığı 19 Ekim 1564 tarihli mektup, s. 137 v.

24 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 3, 1565-1568, Senato'nun Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yolladığı 1569 tarihli mektup (Gün ve ay belirtilmemiş), s. 129 r.

25 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 3, 1565-1568, Senato'nun Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yolladığı 14 Şubat 1568 tarihli mektup, s. 145 v.

26 Uskoklar 16. yüzyılın sonlarında Venedik'in Adriyatik'teki ada ve kıyıları hedef olarak seçmeye başlamışlardır. Osmanlı sancağı Lika'dan ganimet almakta zorlanınca Venedik topraklarına yönelmişlerdir. Venedik'in bu dönemde onlara Osmanlı Devleti'nden daha sert davranması da buna sebep olmuştur. Osmanlılar, fetihler sırasında Hırvatistan'a kaçan ve 1576'da yurtlarına dönmek isteyen Uskoklara müsaade etmişler ve onları istimalat politikasıyla teskin etmeyi başarmışlardır. Uskok Kapudanı Zorzi Vachsich'in Lika Sancakbeyi İbrahim Bey'le 1590 senesinde kurduğu dostlukla bu durum daha da ilerlemiştir. Ancak Uskoklar 17. yüzyılın başlarında Avusturya'dan destek alıp Osmanlı bölgelerine saldırmaya başlayınca Osmanlıların bu korsan taifesine olan yaklaşımı değişmiştir. 1616 senesinde Bosna Beylerbeyi'ne Uskoklar konusunda Venedik'e yardımcı olması emredilmiş ve Venedik'in Bosna'dan paralı asker toplamasına müsaade edilmiştir. 1630 senesinde de Osmanlı Devleti ve Venedik, Uskoklara karşı ittifak oluşturmak için müzakerelere başlamışlardır. Bosna Beylerbeyi de bu müzakerelere aracı olmuştur. İdris Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1573-1620*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 111-112, Ek 30, 31 ve 32: s. 201-210; Catherine Wendy Bracewell, *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkiyalık: Senjli Uskoklar*, çev. Mehmet Moralı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 4-21, 35-48 ve 286-288.

600-1.000 dükalık bütçenin Zadar'da görevli olan komutan ve konta teslim edilmesine karar vermiştir. Klis Sancakbeyi'ne hediye olarak verilecek ikisi ipek, biri iskerlet, bir diğeri tavus kuşu tüyünden olan 4 giysi badem şekeriyle birlikte Şibenik'teki komutan ve konta teslim edilecektir²⁷. Senato, söz konusu dragomanı başlangıçta, 15 günlüğüne Klis'e göndermeyi planlarken, müzakerenin uzun süreceğini öngörerek süreyi iki aya çıkarmıştır. Senato, dragoman ve ailesinin yeme içme masrafını günlük 15 mocenigo (para birimi) üzerinden hesaplamış, dragoman ve ona eşlik eden çavuşa 100 Venedik sikkesi/altını (zecchino) tahsisat ödemeye karar vermiştir²⁸. Dragoman Cambi, bir posta kayığıyla Şibenik'ten yolladığı 21 Temmuz 1569 tarihli mektupta, Klis Sancakbeyi'nin hudut memuru ile birlikte çizdiği hudut planını Senato'ya iletmiştir²⁹. Müzakere ilerlerken masraflar artmış, dragomana 800 Venedik sikkesi/altını (zecchino) temin edilmiş, bunun dışında onu Şibenik'ten Venedik'e götürecek iki kayığın kira ücreti olarak 22 duka ödenmiştir³⁰.

2. Kıbrıs ve İnebahtı Seferleri Sırasında Dil Oğlanlarının ve Dil Oğlanı Okulu'nun Vaziyeti

Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Savaşı sırasında Venedik dragomanları ve dil oğlanları için son derece gergin ve tehlikeli bir diplomatik ortam söz konusudur³¹. Baylos Marc'Antonio Barbaro (1568-1573) dil oğlanlarının durumunu 1568 senesinde şu şekilde özetlemiştir: Dil Oğlanı Okulu'nda (La Scuola dei Giovanni di Lingua) 5 seneyi dolduran iki dil oğlanı vardır. Bunlar 1563 senesinde atanan Vincenzo degli Alessandri ile Lodovico Fontana'dır³². Matteo Marucini ise 1566 senesinde İstanbul'a dönen ve 1567 senesinde Baş Dragoman olarak atanan ağabeyi Lodovico Marucini'den boşalan dil oğlanı kadrosuna yerleştirilmiştir³³. Melchiorre (Marchiò) Spinelli ise yeni görevlendirilmiştir. Baylos Barbaro dil oğlanlarının beş sene olarak belirlenen eğitim süresini aşmaması için gerekli tedbirleri alsa da kısa süre içinde tercüman çırağı bulmak her zaman mümkün olmamıştır. Bazı dil oğlanları ihtiyaç sebebiyle

27 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Senato'nun Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yolladığı 19 Mart 1569 tarihli mektup, s. 10 r-11 r.

28 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Senato'nun Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yolladığı 19 Mart 1569 tarihli mektup, s. 10 r ve 11 v.

29 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Senato'nun Dalmaçya hududundan sorumlu Komutan Giovanni Battista Calbo'ya yolladığı 6 Ağustos 1569 tarihli mektup, s. 24 r.

30 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, s. 25 r.

31 Osmanlılar ve Venedikliler Kıbrıs'ın fethi, daha doğrusu Magosa Kuşatması esnasında pek çok önemli devlet adamını yitirmiştir. Bunların listesi için bkz. Giovanni Pietro Contarini, *Historia delle Cose Successe dal Principio della Guerra Mossa da Selim Ottomano a' Venetiani Fino al di della Gran Giornata Vittoriosa Contra Turchi*, Descritta non Meno Particolare che Fedelmente da M. Giovanni Pietro Contarini Venetiano, Appresso Francesco Rampazetto, Venedik 1572, s. 31 v-32r.

32 Baylos Daniele Barbarigo (1562-1564) 1564 senesinde *Pregadi*'ye takdim ettiği *relazione*'de bu iki dil oğlanını karşılaştırmış, Vincenzo degli Alessandri'nin Türkçe konuşma konusunda daha çok pratik yaptığını ve onun bu konuda Lodovico Fontana'dan daha iyi olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, Dil Oğlanı Fontana Türkçe okuma yazma konusunda Dil Oğlanı Alessandri kadar beceriklidir. Albèri, *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri:III, Cilt: II, Insegna di Clío, Floransa 1844, s. 1 ve 56.

33 *ASVe, Senato Mar*, Reg. 38, 24 Mart ve 26 Nisan 1567 tarihli hükümler, s. 39 v-40 r ve 48 r.

İstanbul'da beş seneden fazla kalmışlardır³⁴. Lodovico Fontana ise akı (flusso) sebebiyle ciğerinin su toplaması yüzünden vefat etmiştir³⁵. Lodovico Marucini'nin kardeşi Matteo sert iklim koşulları yüzünden göğsünde şiddetli bir ağrı hissetmiş, ağrısı hayati tehlike oluşturunca 1569 senesinde Venedik'e geri yollanmıştır³⁶. Matteo Marucini hayati tehlikeyi aylar sonra atlatabilmiştir³⁷. 1563'te dil oğlanı olarak İstanbul'a gelen Vincenzo degli Alessandri ise ondan bir sene sonra Venedik'e geri dönmüştür³⁸. Kıbrıs'ın fethi öncesinde yaşanan gergin ortam hesaba katıldığında bu geri dönmekten ziyade bir firar gibi görünmektedir. Dil Oğlanı Vincenzo degli Alessandri Müslüman kıyafeti giyerek İstanbul'dan firar etmiştir³⁹. Dil Oğlanı Melchiorre Spinelli ise savaş sırasında Baylos Marc'Antonio Barbaro'yla birlikte konutta hapis kalmış, gitmesine müsaade edilmemiştir. Bu dil oğlanının hizmette gösterdiği verim yaşadığı talihsizlikler sebebiyle büyük oranda düşmüştür⁴⁰. Ancak Spinelli de Dil Oğlanı Matteo Marucini gibi kısa süre içinde İstanbul'dan ayrılmaya muvaffak olmuştur. Baylos Antonio Tiepolo'nun döneminde akdedilen sulhun ardından okul yeniden açılmıştır. Okul Kıbrıs'ın fethinden sonra 4 sene içinde toparlanabilmiş, 1573-1577 seneleri arasında âtil bir vaziyette kalmıştır⁴¹.

-
- 34 *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli*, Filza 3, Baylos Marc'Antonio Barbaro (1568-1573) tarafından yollanan 15 Ekim 1568 tarihli 39 numaralı dispaccio, s. 268 r-269 r.
- 35 *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli*, Filza 3, Baylos Marc'Antonio Barbaro (1568-1573) tarafından yollanan 13 Kasım 1568 tarihli 45 numaralı, s. 298 v.
- 36 Fevkalade Elçi Marino Cavalli (1567-1571) Matteo Marucini'nin 8 Ocak 1570 tarihinde İstanbul'dan ayrıldığını haber vermektedir. *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli*, Filza 3, Baylos Marc'Antonio Barbaro (1568-1573) tarafından yollanan 7 Ocak 1569 tarihli 55 numaralı dispaccio, s. 360 r-360 v; *ASVe, Senato, Secreta, Archivio Proprio Costantinopoli, Ambasciatore a Costantinopoli*, Busta 3, Reg. 6, Fevkalade Elçi Marino Cavalli (1567-1571) tarafından Venedik Doğu Pietro Loredan'a (1567-1570) yollanan 13 Ocak 1570 tarihli mektup, s. 277 r-278 r; Apostolo Zeno, *Compendio della Storia Veneta Continuata Fino alla Caduta di Repubblica*, Tipografia Bonvecchiato, Venedik 1847, s. 117-119.
- 37 *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli*, Filza 4, Baylos Marc'Antonio Barbaro (1568-1573) tarafından yollanan 20 Ekim 1569 tarihli 37 numaralı dispaccio, s. 222 r-222 v.
- 38 Marino Berengo, *Dizionario Biografico degli Italiani*, "Degli Alessandri, Vincenzo", Cilt II, Istituto dell'Enciclopedia Italiana, Roma 1960, s. 174.
- 39 Vincenzo degli Alessandri aynı sene Venedik'e ulaşmayı başarmıştır. Sultan II. Selim'e (1524-1574) karşı İran Şahı Tahmasb'ın desteğini almaya çalışan Venedik bu dragomanı aynı sene İran'a elçi olarak yollamıştır. Dragoman degli Alessandri, 1574 senesinde Venedik'e döndüğü zaman Senato'ya bir relazione takdim etmiştir. Tommaso Bertelé, *Il Palazzo degli Ambasciatori di Venezia, e Le Sue Antiche Memorie*, Apollo, Bologna 1932, s. 138, not 88; Charles Yriarte, *La Vie d'Un Patricien de Venise au Seizième Siècle*, Paris, E. Plon et Cie Imprimeurs-Éditeurs, Paris 1874, s. 173-235; Albèri, *Le Relazioni*, seri III, cilt II, İran Elçisi Kâtip-Dragoman Vincenzo degli Alessandri tarafından Senato'ya takdim edilen 1574 tarihli *relazione*, s. 103-129.
- 40 *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli*, Filza 5, Baylos Marc'Antonio Barbaro (1568-1573) tarafından yollanan 21 Temmuz 1571 tarihli 107 numaralı dispaccio, s. 450 v; Bertelé, *Il Palazzo degli Ambasciatori di Venezia*, s. 138, not 88.
- 41 *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli*, Filza 11, Baylos Giovanni Correr (1575-1577) tarafından yollanan 20 Mayıs 1577 tarihli 19 numaralı *dispaccio*, s. 99 r.

3. Kıbrıs ve İnebahtı Seferleri Sırasında Venedik Dragomanlarının Diplomasiye Katkıları

Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Deniz Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu ve Venedik Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkiler devam etmekteydi. Bilhassa Adriyatik'teki hudut müzakerelerinde dragomanlar etkin biçimde rol almaktaydılar. Söz konusu savaş ve fetih sonrasında dragomanlara verilen en önemli diplomatik görevler esirlerin salıverilmesi ve değiş tokuşuyla ilgilidir.

Dragoman Matteca Salvago, İnebahtı Savaşı'ndan sonra, Venedik'in hem hudut ve borç meseleleri hem de esirlerin azadı hususuyla ilgilenmiştir. Sadrazam Mehmed Paşa'nın huzuruna çıkan dragoman, Venedik'te tutsak edilen, Osmanlı tebaasına mensup Müslüman ve Yahudi tüccarlar ve onların malları hakkında kendisine bilgi vermiş, bunların serbest bırakılması karşılığında İstanbul, İskenderiye ve Suriye gibi Osmanlı topraklarında hapsedilen Venedik tebaasına mensup tutsakların iadesini talep etmiştir⁴². Senato, Giacomo Ragazzoni adlı dragomanı Osmanlı esirlerinin durumu ve el konulan malları hakkında bilgi vermesi için İstanbul'a yollamış ve sadrazamın konu hakkında daha fazla bilgilendirilmesini sağlamıştır. Ragazzoni, Senato tarafından alınan kararları ve hazırlanan raporları da sadrazama iletmıştır⁴³. Senato, Ragazzoni'nin seyahat sırasındaki masrafları için hazineden 500 duka tahsis edilmesine karar vermiştir⁴⁴.

Matteca Salvago ise, bir sene önce İzmir'den yola çıkıp İskados (Schiato) Adası'nda karaya oturan Colomba adlı geminin Osmanlılar tarafından alıkonulan mürettebatının serbest bırakılmasını ve gemideki malların Venedik'e iadesini sadrazamdan rica etmiştir⁴⁵. Dragoman Venedik'in elindeki Müslüman ve Yahudi esirlerin serbest bırakılması ve gemilerdeki ticari mal ve toprakların, mallar satıldıysa elde edilen paranın Osmanlılara iadesi için Venedik'in de birtakım şartları olduğunu ifade etmiştir. Buna göre savaş zamanında hapsedilen Mısır ve Suriye gibi Osmanlı topraklarındaki elçilerin aileleri ve mallarıyla birlikte serbest bırakılması ilk şarttır⁴⁶. Ancona'dan Kurcula'ya seyahat ederken gemisinde alıkonulan Asilzade Komutan Marco Quirini'nin serbest bırakılmasının Venedik'in ikinci şartı olduğunu belirten dragoman,

42 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yollanan 3 Mart ve 8 Mart 1571 tarihli mektuplar, s. 36 r; Volkan Dökmeçi, *İstanbul'daki Venedik Dragomanları ve Dil Oğlanları (1551-1797)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2018, s. 269-270.

43 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yollanan 8 Mart 1571 tarihli mektup, s. 36 r ve 37 r-37 v.

44 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yollanan 10 Mart 1571 tarihli mektup, s. 37 v-38 r.

45 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yollanan 8 Mart 1571 tarihli mektup, s. 36 v.

46 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yollanan 8 Mart 1571 tarihli mektup, s. 36 v-37 r.

huduttaki Osmanlı sancakbeylerinin savaş esnasında Venedik topraklarına düzenlediği akınlar, oralarda yaptıkları yağmalar ve yol açtıkları zararlar hakkında da izahatta bulunmuştur. Dragoman, son olarak, Osmanlı gemilerinin Venedik sularında güvenle seyahat etmesi için Venedik'in büyük bir erdem ve çabayla elinden geleni yapacağını sadrazama iletmiştir. Osmanlı-Venedik arasındaki esir değiş tokuşu birkaç sene sonra Roma'ya kadar uzanmış, Dragoman I. Bartolomeo Bruti, Roma'daki Müslüman tutsakların Ancona'ya yollanmasına aracılık etmiştir⁴⁷. Müezzinzâde Ali Paşa'nın oğlu Şahin Bey ve ağabeyi Melikbuğ Bey ile diğer kardeşleri Ahmed ve Mehmed Bey de tutsak düşenler arasındadır. Bunların yaşları 15-19 aralığındadır. Şahin Bey ve Melikbuğ Bey'in Papa V. Pius'un elinde olduğu haberi Napoli'de de yayılmıştır. Bunun yanı sıra, o kıyılarda 5.000 civarında Müslümanın esir olduğu rivayet edilmiştir⁴⁸. 12 Osmanlı kadırgasının Fener Kapudanı olan Gavur Ali de o tutsaklardan biridir⁴⁹. Osmanlıların esir aldığı 12.000 Hristiyan diplomatik girişimler sonucunda zincirlerinden kurtulmuştur⁵⁰. Suriye ve Mısır'da bulunan Venedikli esirlerle ilgili meseleler, bu iki mahaldeki elçiliklerde görev almış tecrübeli bir dragomanın İstanbul'a gelmesini zorunlu kılmıştır. Bu meselenin halli için Dragoman Marco di Scassi senelik 300 duka tutarındaki yüksek bir maaşla İstanbul'a yollanmıştır⁵¹. Bu gergin diplomatik ortam, dragomanların sadık hizmetlerinin bedelini canlarıyla ödemelerine de sebep olmuştur. Mesela, 1567 senesinde Baş Dragoman olarak atanan Lodovico Marucini, Kıbrıs'ın fethi sırasında şifreli mektuplarla yakalanınca Osmanlılar tarafından önce zindana atılmış, daha sonra idam edilmiştir⁵².

Sonuç

Bu makalenin temel kaynaklarını oluşturan Senato kararları ve Baylos mektuplarında yer alan malumat dikkatle analiz edilmiş, Venedik dragomanlarının Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Deniz Savaşı'nın cereyan ettiği senelerde çeşitli diplomatik görevleri faal bir şekilde üstlendikleri ortaya konmuştur. Aynı belgelerden yola çıkılarak o dönemde yürütülen müzakerelerin temel konusunun her iki hadise sırasında tutsak düşen esirler olduğu, bilhassa Adriyatik Bölgesi'nde (Zadar-Klis hududunda) görülen hudut ihtilaflarının da aynı dönemde yoğun bir şekilde devam ettiği tespit edilmiştir. Dragomanların hudut ve esaret meseleleri

47 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Baylos Giovanni Correr'e yollanan 18 Mart 1575 tarihli mektup, s. 110 r.

48 Pandolfo Collenuccio, *Raccolta di Tutti I Più Rinominati Dell'istoria Generale del Regno di Napoli Principiando dal Tempo Che Queste Provincie Hanno Preso Forma di Regno*, Cilt 19, Kitap 2 (Libro Secondo), Stamperia di Giovanni Gravier, Napoli 1771, s. 303; Ferrante Caracciolo, *Commentarii delle Guerre Fatte Co' Turchi da Don Giovanni D'Austria*, Kitap 1 (Libro Primo), Appresso Giorgio Marescotti, Floransa 1581, s. 46; Tommaso Costo, *Giunta di Tre Libri di Tommaso Costo Cittadino Napoletano Al Compendio dell'istoria del Regno di Napoli*, Kitap 2 (Libro 2), Presso Barezzo Barezzi, Venedik 1588, s. 56v-57 r.

49 Girolamo Catena, *Vita del Gloriosissimo Papa Pio Quinto*, Appresso Giovanni Battista del Sera, Roma 1587, s. 230.

50 Luigi Conforti, *Napoletani a Lepanto*, Casa Editrice Artistica Letteraria, Napoli 1886, s. 95.

51 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Senato'nun Baylosa yolladığı 16 Nisan 1575 tarihli mektup, s. 116 v ve 119 v.

52 Bertelè, *Il Palazzo degli Ambasciatori di Venezia*, s. 138, not 88; Dökmeci, *a.g.t.*, s. 71.

hakkında edindikleri bilgi ve tecrübe, onların Türkçeye ve Adyatik bölgesi söz konusu olduğunda Slavcaya hâkimiyetleri müzakerelerde daha kolay görev almalarını sağlamıştır. Bu durum, bu makalede ele alınan arşiv kaynaklarında da açıkça görülmektedir. Binlerce Hristiyan ve Müslüman esirin değış tokuşunda ve fidyelerinin temininde Venedik Cumhuriyeti'nin kendi adına uğraş vermesi, diğeri Hristiyan devletler ve Osmanlı İmparatorluğu adına aracılık etmesi, dragomanların bu meseleyle ilgili mesaisini bir hayli artırmış ve bu durum belgelere de yansımıştır. Belgelerde tespit edildiği üzere, Venedik yönetimi hudut müzakereleriyle ilgili görev tayin ederken, tercümanların aile kökenini de dikkate almaktadır. Venedik hükümeti, aile bağları ve coğrafi aidiyet sayesinde Adyatik Bölgesi'nin kültürel, coğrafi, toplumsal ve siyasi yapısını iyi bilen dragomanları o bölgedeki hudut meselelerinde görevlendirmiştir. Capo D'Istria kökenli Bruti ailesine mensup dragomanların bu meselelerin çözümünde ön planda oldukları anlaşılmaktadır. Belgelere yansıdığı üzere, Salvago ve Marucini ailelerine mensup dragomanlar, Osmanlı erkânıyla olan müzakerelerde edindikleri bilgi ve tecrübe sebebiyle gerek esirler gerekse hudutlarla ilgili müzakereleri Baş Dragoman sıfatıyla İstanbul'da yürütmüşler, binlerce Müslüman ve Hristiyan esirin değış tokuşunda ve hudut ihtilaflarıyla ilgili şikâyetlerin Osmanlı yönetimine iletilmesinde önemli rol oynamışlardır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Arşiv Kaynakları

Archivio di Stato di Venezia (Venedik Devlet Arşivi)

ASVe, Cinque Savii alla Mercanzia, No. 61, Memoria Mercantile: Dragomani, Interpreti, Gioveni di Lingua, Utilità et Altro, No. 155.

ASVe, Senato Mar, Registro 38 (1567).

ASVe, Senato, Secreta, Archivio Proprio Costantinopoli, Ambasciatore a Costantinopoli, Busta 3, Registro 6.

ASVe, Senato, Secreta, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli, Registro 1 (1556-1559), Registro 2 (1560-1564), Registro 3 (1565-1568), Registro 4 (1569-1575), Reg. 16 (1625).

ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli, Filza 3, Dispaccio No: 39, Dispaccio No: 45, Dispaccio No:55; Filza 4, Dispaccio No: 37; Filza 5, Dispaccio No: 107; Filza 11, Dispaccio No: 19,

Kaynak Eserler

- Albèri, Eugenio, *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri: III, Cilt: I, Floransa, Insegna di Clío, 1840.
- _____, *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri: III, Cilt: II, Insegna di Clío, Floransa 1844.
- Bossi, Luigi, *Elogio Storico del Conte Commendatore Gian-Rinaldo Carli*, Lo Stampatore: Carlo Palese, Venedik 1797.
- Caracciolo, Ferrante, *Commentarii delle Guerre Fatte Co' Turchi da Don Giovanni D'Austria*, Kitap 1 (Libro Primo), Appresso Giorgio Marescotti, Floransa 1581.
- Catena, Girolamo, *Vita del Gloriosissimo Papa Pio Quinto*, Appresso Giovanni Battista del Sera, Roma 1587.
- Collenuccio, Pandolfo, *Raccolta di Tutti I Più Rinominati Dell'Istoria Generale del Regno di Napoli Principiando dal Tempo Che Queste Provincie Hanno Preso Forma di Regno*, Cilt 19, Kitap 2 (Libro Secondo), Stamperia di Giovanni Gravier, Napoli 1771.
- Contarini, Giovanni Pietro, *Historia delle Cose Successe dal Principio della Guerra Mossa da Selim Ottomano a' Venetiani Fino al di della Gran Giornata Vittoriosa Contra Turchi, Descritta non Meno Particolare che Fedelmente da M. Giovanni Pietro Contarini Venetiano*, Appresso Francesco Rampazetto, Venedik 1572.
- Costo, Tommaso, *Giunta di Tre Libri di Tommaso Costo Cittadino Napoletano Al Compendio dell'Istoria del Regno di Napoli*, Kitap 2 (Libro 2), Presso Barezzo Barezzi, Venedik 1588.
- Stancovich, Pietro, *Biografia degli Uomini Distinti dell'Istria*, Cilt: I, II ve III, Presse Gio. Marenigh Tipografia, Trieste 1828-1829.
- Yriarte, Charles, *La Vie d'Un Patricien de Venise au Sezième Siècle*, E. Plon et Cie Imprimeurs-Éditeurs, Paris 1874.
- Zeno, Apostolo, *Compendio della Storia Veneta Continuata Fino alla Caduta di Repubblica*, Tipografia Bonvecchiato, Venedik 1847.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

- Berengo, Marino, “Degli Alessandri, Vincenzo”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, Cilt: II, Istituto dell'Enciclopedia Italiana, Roma 1960.
- Bertelé, Tommaso, *Il Palazzo degli Ambasciatori di Venezia a Costantinopoli e Le Sue Antiche Memorie*, Apollo, Bologna 1932.
- _____, *Venedik ve Konstantiniyye: Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.
- Bostan, İdris, *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1573-1620*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.
- Bracewell, Catherine Wendy, *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkiyalık: Senjli Uskoklar*, çev. Mehmet Moralı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009.
- Coco, Carlo - Flora Manzonetto, *Baili Veneziani alla Sublime Porta*, Comune di Venezia ed Università degli Studi di Venezia, Venedik 1985.
- Conforti, Luigi, *Napoletani a Lepanto*, Casa Editrice Artistica Letteraria, Napoli 1886.

- Dökmeci, Volkan, *İstanbul'daki Venedik Dragomanları ve Dil Oğlanları (1551-1797)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2018.
- Dursteler, Eric. R., *Identity and Coexistence in the Early Modern Mediterranean: The Venetian Nation in Constantinople, 1573-1645* Providence-Rhode Island, Brown Üniversitesi, Doktora Tezi, Mayıs 2000.
- _____, *İstanbuldaki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, çev. Taciser Ulaş Belge, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.
- _____, "The Bailo in Constantinople: Crisis and Career in Venice's Early Modern Diplomatic Corps", *Mediterranean Historical Review*, XVI/2, Frank Cass, Londra Aralık 2001, s. 1-30.
- Luca, Cristian, "Il Bailaggio Veneto di Costantinopoli nel Cinque-Seicento: I Dragomanni Provenienti dalle famiglie Brutti, Borisi e Grillo", *Dacoromano-Italica: Studi e Ricerche sui Rapporti Italo-Romeni nei Secoli XVI-XVIII*, Accademia Romana: Centro di Studi Transilvani, Cluj-Napoca 2008, s. 105-158.
- _____, "Notes on the Family Wealth and Career Progression of Cristoforo Tarsia and His Sons, Dragomans of the Venetian Embassy in Constantinople, 1618-1716", *Acta Histriae*, XXI/1-2, Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko, Ljubljana 2013, s. 39-56.
- _____, "Some Families of Dragomans from the Italian-Levantine Community of Beyoğlu (Pera in Constantinople), Employees of the Venetian Embassy at the Porte during the 16th and 17th Centuries", *Italy and Europe's Eastern Border, 1204-1669: Eastern and Central European Studies I*, Cilt: I, Ed. Christian Gastgeber & Alexandru Simon, Frankfurt am Main, Peter Lang, 2012, s. 201-214.
- Lucchetta, Francesca, "La Scuola Dei Giovanni di Lingua Veneti nei Secoli XVI e XVII", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt 7, Roma, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, 1989, s. 19-40.
- _____, "Lo Studio Delle Lingue Orientali Nella Scuola Per Dragomanni di Venezia alla Fine del XVII Secolo", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 5-6, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1987-1988, s. 479-498.
- _____, "L'Ultimo Progetto di Una Scuola Orientalistica a Venezia nel Settecento", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 3, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1985, s. 1-43.
- _____, "Un Progetto Per Una Scuola di Lingue Orientali a Venezia nel Settecento", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 1, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1983, s. 1-28.
- _____, "Una Scuola di Lingue Orientali a Venezia nel Settecento: Il Secondo Tentativo", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 2, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1984, s. 21-61.
- Mantran, Robert, "L'École des Jeunes des Langues: L'exemple Vénitien", *Istanbul et Les Langues Orientales: Actes de Colloque Organisé par l'IFEA et l'INALCO à L'Occasion du Bicentenaire de l'Ecole des Langues Orientales Istanbul 29-31 Mai 1995*, ed. Frédéric Hitzel, Paris Eds L'Harmattan, Paris 1997, s. 105-108.
- Paladino, Giuseppe, "Due Dragomanni Veneti a Costantinopoli: Tommaso Tarsia e Gian Rinaldo Carli", *Nuovo Archivio Veneto*, Yeni Dizin, Sene XVII, Cilt: XXXIII, Bölüm: I, Officine Grafiche Carlo Ferrari, Venedik 1917, s. 183-200.
- Palumbo Fossati-Casa, Isabella, "L'École Vénitienne des Giovani di Lingua", *Istanbul et Les Langues Orientales: Actes de Colloque Organisé par l'IFEA et l'INALCO à L'Occasion du Bicentenaire de l'Ecole des Langues Orientales Istanbul 29-31 Mai 1995*, ed. Frédéric Hitzel, Paris Eds L'Harmattan, Paris 1997, s. 109-122.

- Pedani, Maria Pia, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul 2015.
- _____, *Osmanlı Padişahının Adına: İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. Elis Yıldırım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.
- _____, "Venezia Tra Mori, Turchi e Persiani", *Venezia e Le Culture Mediorientali: Bisanzio, Ebrei, Islam*, Ufficio Interventi Educativi, Vicenza, 15 Aralık 2005, s. 1-31.
- Pippidi, Andrei, "Tre Antiche Casate dell'Istria, Esempi Per Lo Sviluppo di un Gruppo Professionale: I Dragomanni di Venezia Presso La Porta", *Quaderni della Casa Romana di Venezia*, 4, Casa Romana di Venezia, Venedik 2006, s. 61-76.
- Rothman, Ella Natalie, *Between Venice and Istanbul: Trans-Imperial Subjects an Cultural Meditation in the Early Modern Mediterranean*, Michigan Üniversitesi, Felsefe-Tarih-Antropoloji Doktora Tezi, Michigan 2006.
- _____, "Interpreting Dragomans: Boundaries and Crossings in the Early Modern Mediterranean", *Comparative Studies in Society and History*, 51 (4), Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 771-800.
- _____, *İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar*, çev. Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.
- Venturini, Domenico, "La Famiglia Albanese dei conti Bruti", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Cilt XX, Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, Tipografia Gaetano Coana, Parenzo 1905, s. 346-419.
- _____, "Tommaso Tarsia: Dragomano Grande della Repubblica Veneta, al Secondo Assedio di Vienna Per Opera dei Turchi da Una Relazione Inedita", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Cilt: XXII, Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, Tipografia Gaetano Coana, Parenzo 1906, s. 43-136.

